

ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ БАНКІ

САЛАЛЫҚ КОНЪЮНКТУРАЛЫҚ ШОЛУ

Кәсіпорындар пікіртерімінің нәтижелері
(салалар: тау-кен өндіру және өңдеу өнеркәсібі, құрылыс,
сауда, көлік және қойма)

2019 жылғы IV тоқсан

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің
Ақша – кредит саясаты департаменті

Жалпы ақпарат

I. Экономикалық жағдайларды бағалау:

- саладағы бәсекелестік (4-бет)
- инвестициялық белсенділік жағдайлары (5-бет)
- валюта бағамының әсері (6-бет)
- кредиттеу талаптары (7-бет)

II. Кәсіпорындар қызметінің нақты көрсеткіштерін бағалау

- Сұраныс және бағаларға шолу (8-бет)
- өндірістік қуаттың жүктеме деңгейі (9-бет)
- кәсіпорындардың қаржылық көрсеткіштері (10-11-бет)
- саладағы борыштық ауыртпалық (12-бет)
- еңбекақы мен жұмыспен қамту (13-бет)

Қорытынды

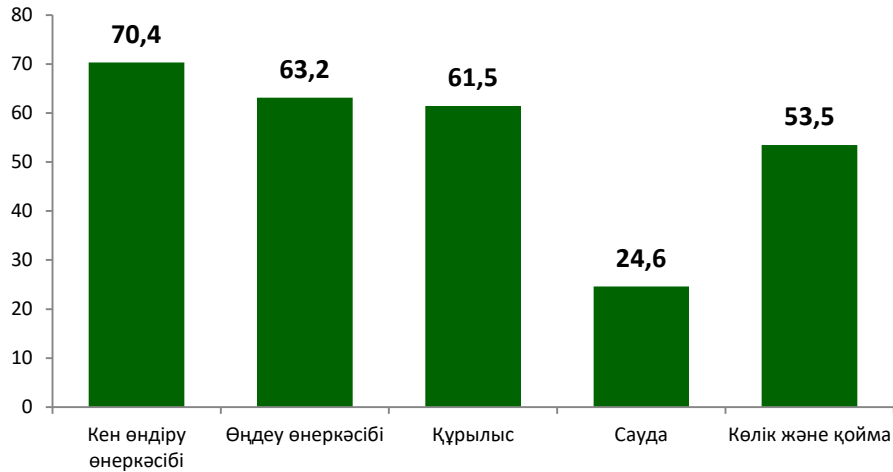
Пікіртерім жөніндегі мәліметтер

Пікіртерім мақсаты	➤ Салалардағы бизнестің конъюнктурасындағы негізгі үрдістерді анықтау
Респонденттер	➤ Кәсіпорындардың басшылары, қаржы бөлімдерінің қызметкерлері
Пікіртерім әдісі	➤ Сауалнама жүргізу
Пікіртерім жүргізу кезеңі	➤ 2019 жылғы 4-тоқсан

Іріктеу туралы мәліметтер

Тау-кен өндіру өнеркәсібінің кәсіпорындары	➤ 189
Өңдеу өнеркәсібінің кәсіпорындары	➤ 706
Құрылыс кәсіпорындары	➤ 358
Сауда саласының кәсіпорындары	➤ 898
Көлік және қоймаға жинау кәсіпорындары	➤ 256
Іріктеу бойынша кәсіпорындардың барлығы	➤ 2 407
Мониторингке қатысушылардың барлығы	➤ 3 266

1-график. Ірі және орта кәсіпорындардың үлесі, %

Тау-кен өнеркәсібі бойынша іріктеу негізінен ірі және орта кәсіпорындар арқылы көрсетіліп отыр (70,4%). Оның басым бөлігін мұнай және табиғи газ өндіру, металл кендері, сондай-ақ тау-кен өнеркәсібінде техникалық қызмет көрсететін кәсіпорындар құрайды.

Өңдеу өнеркәсібінде ірі және орта кәсіпорындар сала кәсіпорындарының жалпы санының 63,2%-ын құрайды. Сала бойынша өндіріс көлемінің басым бөлігін металлургиялық өнеркәсіп кәсіпорындары өндіреді.

Құрылыс саласында да ірі және орта кәсіпорындар іріктеменің басым бөлігін құрайды (61,5%).

Көлік және қойма саласы бойынша іріктеменің жартысынан астамы ірі және орта кәсіпорындар (53,5%), олардың көбі мұнай және мұнай өнімдерін құбыржол арқылы тасымалдау қызметтерін көрсетеді. Олардың ішінде табиғи монополия субъектілеріне жататын кәсіпорындар аз емес.

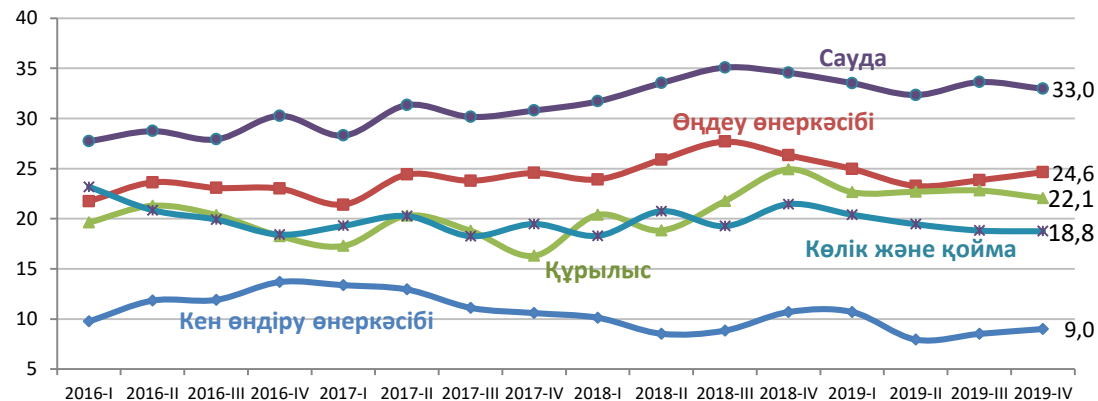
Сауда саласы бойынша іріктеуде де бас жиынтықтағыдай ірі және орта кәсіпорындардың үлесі жоғары емес (24,6%).

Аталған салалар бойынша іріктеме репрезентативтілігі* 58,8% құрайды.

2019 жылдың 4-тоқсанында нарықтағы бәсекелестік ықпалының бәсеңдегенімен, сауда саласы нарықтық бәсекелестіктің ықпалына тәуелділігі ең жоғары сала болып қалып отыр.

Сауда саласында бәсекелестікті кедергі келтіреді деп санайтын кәсіпорындар үлесі 33,0% құраса, тау-кен өндіру өнеркәсібінде аталған көрсеткіш 9,0%-ды құрайды. Басқа салаларда бұл көрсеткіш 18% - 25% құрады.

2-график. Нарықтық бәсекелестік кәсіпорынның даму мүмкіндігін шектеуші фактор болып табылатын кәсіпорындардың үлесі, %

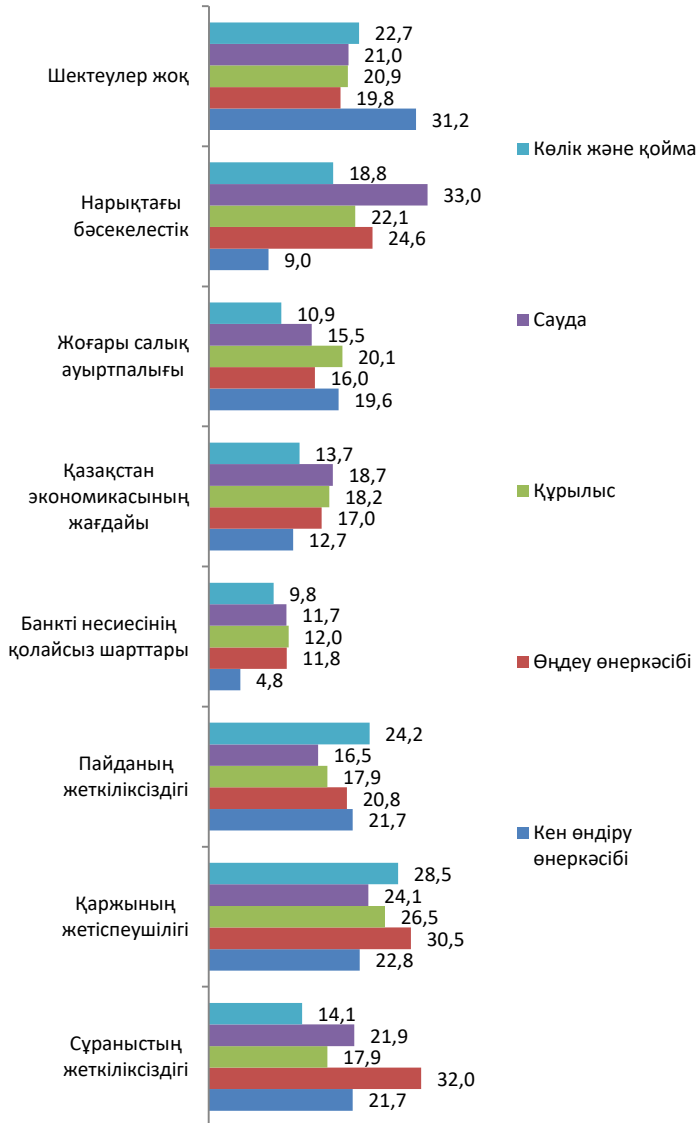
* ҚРҰБ кәсіпорындары мониторингіндегі репрезентативтілігі мына формула бойынша бағаланады:

$M\dot{Q}K \ \Theta CT / \dot{Y}EM \ \Theta CT * 100$

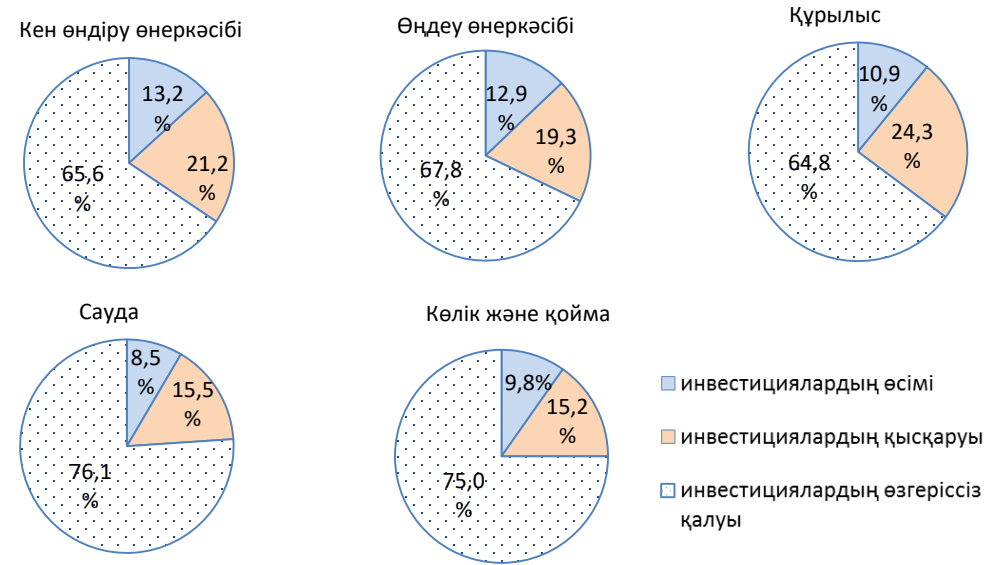
мұндағы, МҚК ӨСТ – ҚРҰБ мониторингіне қатысушы кәсіпорындардың өнімдерін сатудан түскен кіріс (ӨСТ); ҰЭМ ӨСТ – ҰЭМ СК деректері бойынша ӨСТ

Экономикалық жағдайларды бағалау: Инвестициялық белсенділік жағдайлары

3-график. Кәсіпорындардың инвестициялық белсенділіктерін шектеуші факторлар, %

4-график. Кәсіпорындардың келесі 12 айдағы инвестициялау деңгейінің өзгерісі бойынша күтулері, %

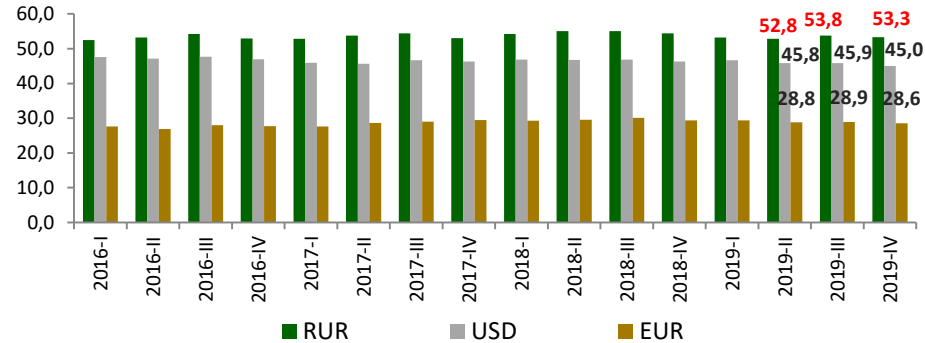
Кәсіпорындардың көпшілігі үшін инвестициялық белсенділікті шектейтін басты себептердің бірі **қаржы ресурстарының жетіспеушілігі** болып табылады.

Сауда кәсіпорындары үшін ең маңызды шектеуші фактор болып басқа кәсіпорындар тарапынан нарықтық бәсекелестік табылады, ал өңдеуші өнеркәсіп кәсіпорындары үшін - олардың өнімдеріне деген сұраныстың жеткіліксіздігі. Кен өндіру өнеркәсібінің кәсіпорындарының көпшілігі үшін ешқандай шектеулер жоқ.

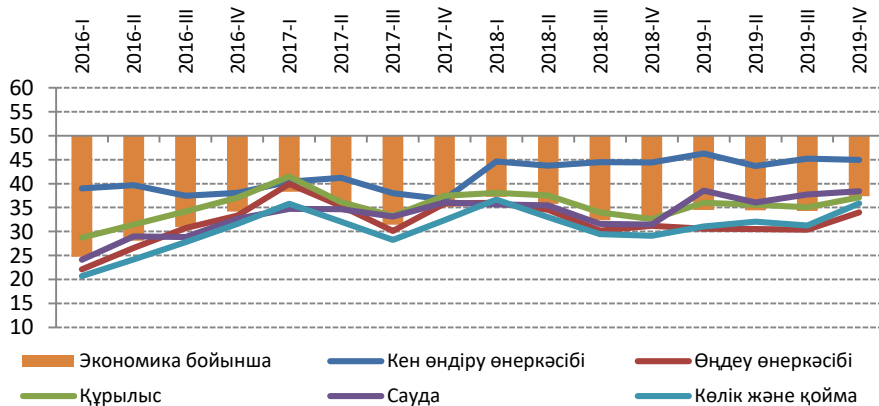
Алдағы 12 айда барлық секторлар бойынша қаржыландыру деңгейі жалпы өзгеріссіз қалады, сонымен бірге кен өндіру және өңдеу саласында қаржыландырудың ең үлкен өсімі, ал саудада ең төмен өсімі күтілуде. Негізгі капиталға жіберілетін инвестициялардың көлемінің ең көп төмендеуін құрылыс саласы күтуде. Қарастырылып отырған салалардың бәрінде инвестиция көлемін төмендетуді жоспарлап отырған кәсіпорындар үлесі оларды арттыруды жоспарлап отырған кәсіпорындар үлесінен артық.

Қаржыландырудың негізгі көздері бұрынғысынша кәсіпорындардың **меншікті қаражаты** болып табылады.

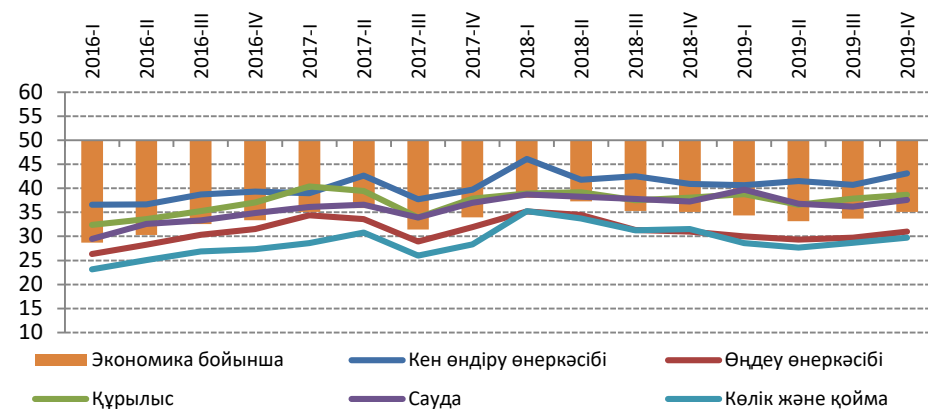
5-график. Есеп айырысуда шетел валютасын қолдану (кәсіпорындардың үлесі, %)

6-график. Теңгенің АҚШ долларына бағамының өзгеруінің кәсіпорындардың қызметіне ықпалы (тоқсан ішінде салалар бойынша ДИ*)

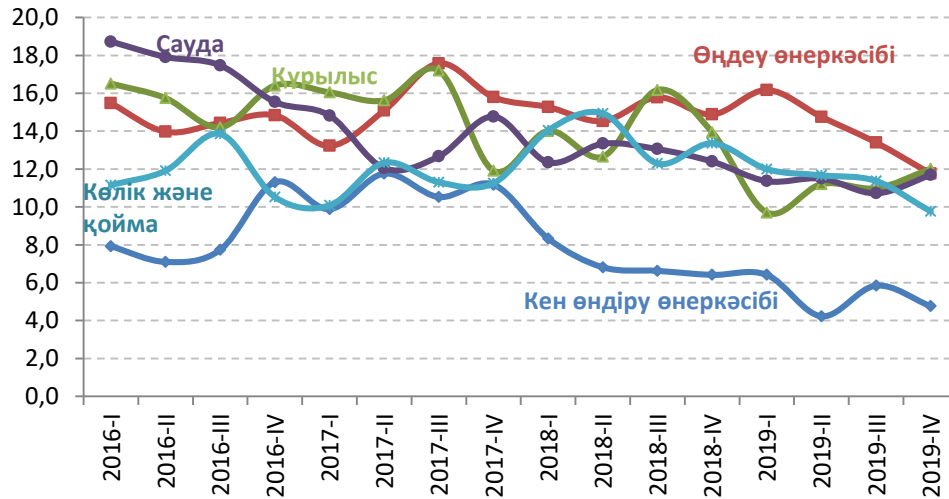
7-график. Теңгенің Ресей рубліне бағамының өзгеруінің кәсіпорының қызметіне ықпалы (тоқсан ішінде салалар бойынша ДИ*)

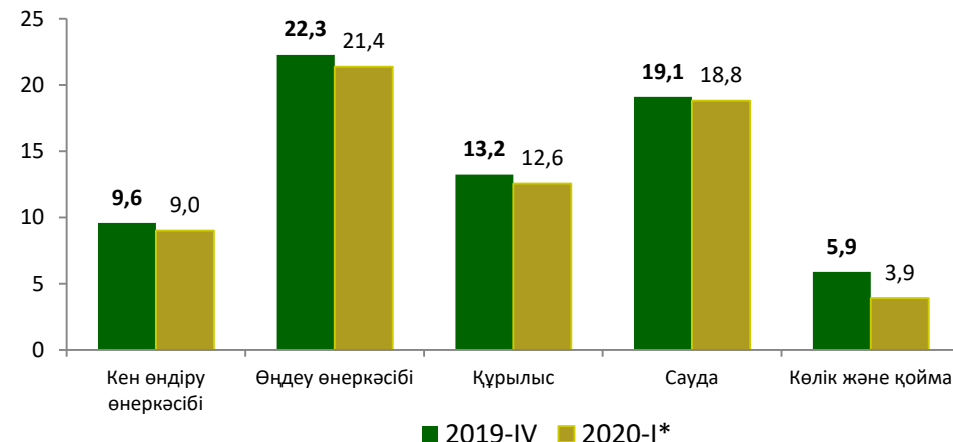
2019 жылдың 4-тоқсанында теңгенің **АҚШ долларына** қатысты бағамының өзгерісінің кері әсері кен өндіру өнеркәсібінің кәсіпорындарынан басқа салалардың бәрінде азайды. Ал теңге бағамының **ресей рубліне** қатысты өзгерісінің кері әсері салалардың бәрінде төмендеді. Бағам өзгерісінің әсерінің ең төмен кері ықпалы кен өндіру саласына тисе, ең көп кері ықпалы өңдеу өнеркәсібі мен көлік және қоймалау салаларына тиді.

* – ДИ, диффузиялық индекс 50 деңгейінен неғұрлым жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің ықпалы соғұрлым оң (теріс), 50 деңгейі ықпалдың болмауын білдіреді

8-график. Банктік кредиттеудің шарттары тиімсіз кәсіпорындардың үлесі, %

9-график. 2019ж. 4-тоқсанда және 2020ж. 1-тоқсанда несие алуға ниеті бар кәсіпорындар, %

1-кесте. Кредиттеудің орташа мөлшерлемесі, %

	Теңгемен		Шетел валютасымен	
	Нақты	Қол жетімді	Нақты	Қол жетімді
Кен өндіру өнеркәсібі	13,8	4,6	4,8	2,3
Өңдеу өнеркәсібі	11,0	6,0	5,4	2,6
Құрылыс	13,7	5,4	6,9	2,1
Сауда	13,2	7,5	6,0	3,1
Көлік және қойма	10,6	4,5	6,3	1,6

2019 жылдың 4-тоқсанында банктердің кредиттеу шарттары кен өндіру және өңдеу өнеркәсібінің және көлік және қоймалау саласының кәсіпорындары үшін жақсарып, құрылыс және сауда саласының кәсіпорындары үшін нашарлады.

Алайда, өңдеу өнеркәсібі, құрылыс және сауда салаларының кәсіпорындары үшін несие алу шарттарын тиімсіз болып отыр (11,7% кәсіпорын үшін кредиттеу шарттары қол жетімсіз), ал кен өндіру саласында басқа салаларға қарағанда ондай кәсіпорындардың үлесі әлдеқайда төмен (4,8%).

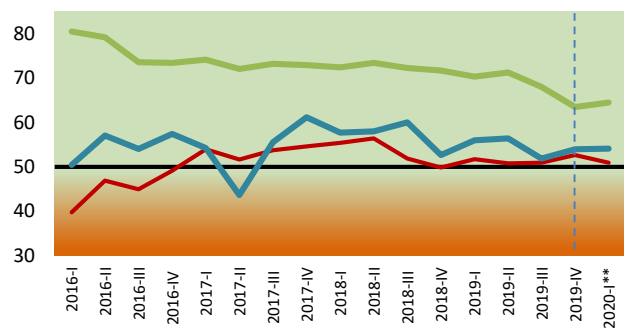
Теңгемен алынған кредиттер бойынша ең жоғары пайыздық мөлшерлемелер* кен өндіру өнеркәсібі мен құрылыс саласында орын алды; шетел валютасымен берілген несиелер бойынша - құрылыс саласында.

2020 жылдың 1-тоқсанында несие алуға ниетті кәсіпорындардың үлесі ең көп өңдеу өнеркәсібінде және сауда саласында (21,4% және 18,8%, сәйкесінше), ең төмен үлесі көлік және қойма саласында (3,9%).

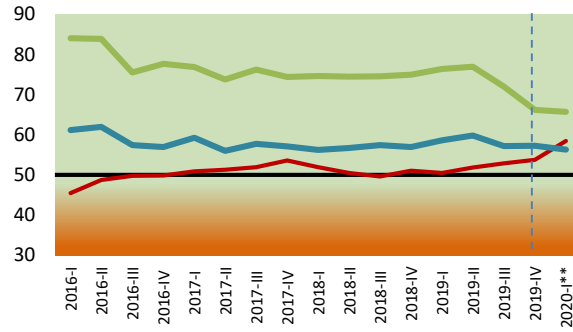
* Орташа арифметикалық мән

Кәсіпорындар қызметінің нақты көрсеткіштерін бағалау: Сұраныс және бағаларға шолу

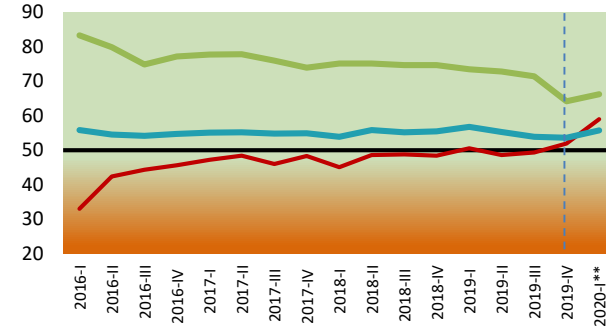
10-график. Кен өндіру өнеркәсібі, ДИ*

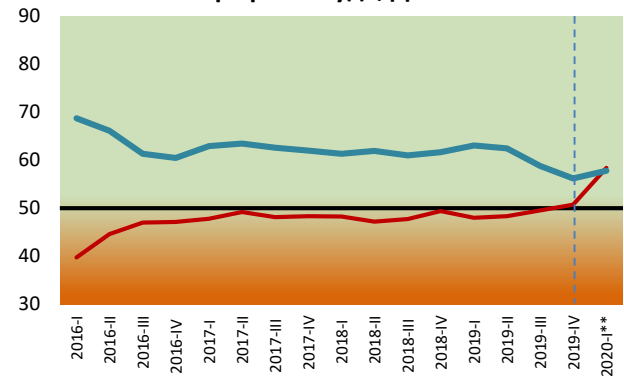
11-график. Өңдеуші өнеркәсіп, ДИ

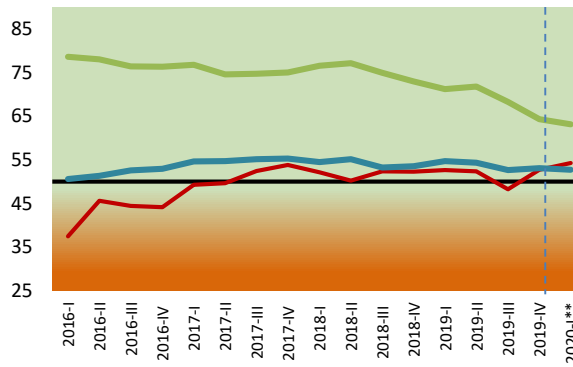
12-график. Құрылыс, ДИ

13-график. Сауда, ДИ

14-график. Көлік және қойма, ДИ

— Сұраныс — Дайын өнім бағасы — Шикізаттар бағасы

2019 жылдың 4-тоқсанында дайын өнімге деген сұраныстың өсу қарқынының жоғарылауы қарастырылып отырған барлық салаларда орын алды.

Сұраныстың ең жоғарғы өсу қарқыны кен өндіру өнеркәсібі мен көлік және қоймалау саласында орын алды.

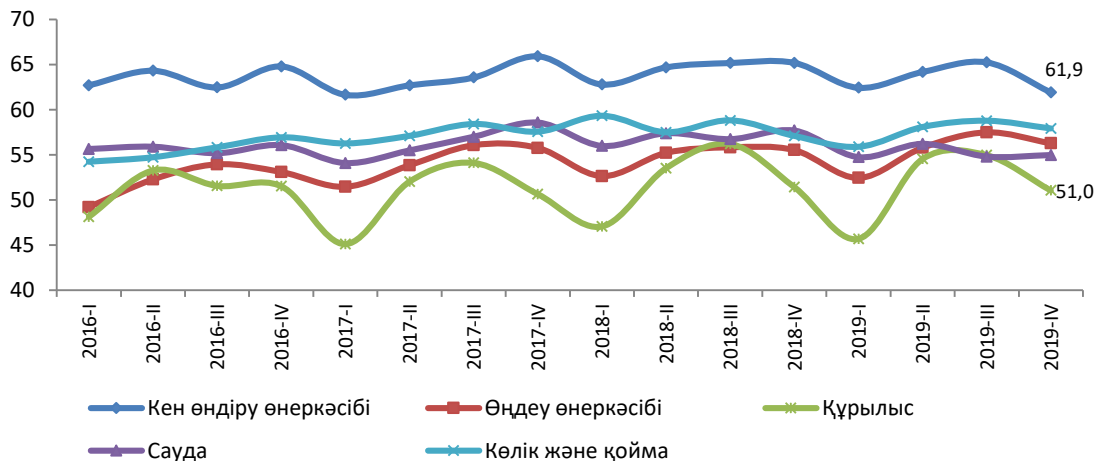
2019 жылдың 4-тоқсанында **шикізат пен материалдардың** бағасының өсу қарқыны қарастырылып отырған салалардың бәрінде бәсеңдеді. Сәйкесінше **дайын өнімді сату бағасының** өсу қарқыны да төмендеді, бұл өзіндік құнның төмендеуімен байланысты болу керек.

2020 жылдың 1-тоқсанында кен өндіру өнеркәсібінің кәсіпорныдарынан басқа салалардың кәсіпорындарының бәрі өз өнімдеріне деген сұраныстың жоғарылайтынына сенімді.

* – ДИ, диффузиялық индекс 50 деңгейінен неғұрлым жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің ықпалы соғұрлым оң (теріс), 50 деңгейі ықпалдың болмауын білдіреді

** – 2020 жылдың 1-ші тоқсаны үшін кәсіпорындардың күтулері келтірілген.

15-график. Салалар бойынша өндірістік қуаттардың орташа алынған жүктемесі*, %

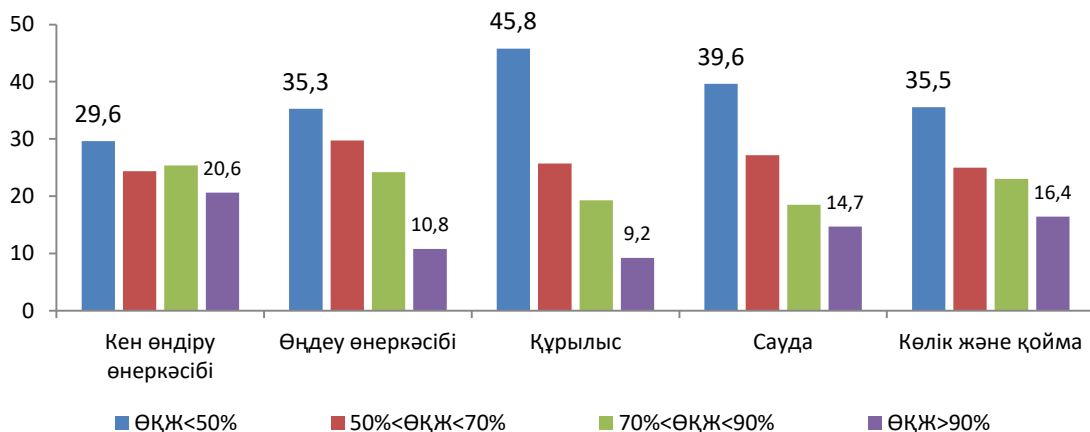
2019 жылдың 4-тоқсанында сауда саласынан басқа барлық қарастырылып отырған салаларда өндірістік қуат жүктемесінің (ӨҚЖ) төмендеуі орын алды.

Өткен тоқсанда өндірістік қуатты барынша жүктеген (ӨҚЖ \geq 90%) кәсіпорындар **тау-кен өнеркәсібінде** басқа салаларға қарағанда басымырақ болды (20,6%). Бұндай кәсіпорындардың үлесі құрылыс саласында әлдеқайда төмен (9,2%).

Құрылыс (45,8%) және сауда (39,6%) саласы кәсіпорындарының көпшілігінің өндірістік қуатты жүктеу деңгейі 50%-дан төмен.

Нәтижесінде орташа өндірістік қуаттарды пайдаланудың ең жоғары деңгейі **тау-кен өнеркәсібінде** сақталып отыр (61,9%). **Құрылыс** және **сауда салалары** өндірістік потенциалын ең аз қолданатын салалар болып қалып отыр. Бұл ретте, құрылыс саласындағы ӨҚЖ динамикасының құбылмалылығы саланың маусымдық факторларға тәуелділігімен байланысты болғанымен түсіндіріледі.

16-график. Өндірістік қуат жүктемесінің 2019 жылғы 4-тоқсандағы деңгейі, кәсіпорындар үлесі %-бен

* Орташа арифметикалық салмақтанған өлшем – өндірістік қуаттар жүктемесінің деңгейі туралы сұраққа берілген жауаптар үлесі бойынша салмақтанған интервалдың орташа мәні.

Кәсіпорындар қызметінің нақты көрсеткіштерін бағалау: Кәсіпорындардың қаржылық көрсеткіштері

2-кесте. Негізгі көрсеткіштердің медианалақ мәні*

	АӨК	ЖТҚК	ААК	СР**	ӨҚК	ААҚУ, %
Кен өндіру өнеркәсібі	1,15	1,20	0,18	43,2	0,38	46,4
Өңдеу өнеркәсібі	1,19	1,27	0,22	20,0	0,34	71,3
Құрылыс	1,02	1,14	0,25	16,4	0,23	83,8
Сауда	1,14	1,16	0,33	18,8	0,14	99,5
Көлік және қойма	1,01	1,20	0,16	23,8	0,36	39,6

Кәсіпорындардың қаржы-шаруашылық қызметінің негізгі көрсеткіштері 2019 жылғы 4-тоқсанда былайша қалыптасты:

- өңдеуші өнеркәсіп кәсіпорындарының өтімділігі ең жоғары болып табылады (АӨК = 1,19);
- төлем қабілеттілігі ең жоғары болып та өңдеуші өнеркәсіп кәсіпорындары табылады (ЖТҚК = 1,27);
- іскерлік белсенділік сауда саласында басқаларына қарағанда айтарлықтай жоғары (ААК = 0,33);
- тау-кен өндіру өнеркәсібі саласының кәсіпорындарының рентабельділігі ең жоғары (СР=43,2%), ең төмен көрсеткіш – құрылыс саласында (СР=16,4%);
- инвестициялауды меншікті қаражаттың есебінен қаржыландыру мүмкіндігі тау-кен өндіру кәсіпорындарында жоғарырақ (ӨҚК=0,38);
- сауда және құрылыс саласы кәсіпорындарының активтерінің басым бөлігі айналым қаражаты болып табылады (ААҚУ = 99,5% және 83,8%, сәйкесінше).

3-кесте. Қаржылық көрсеткіштердің сипаттамалары

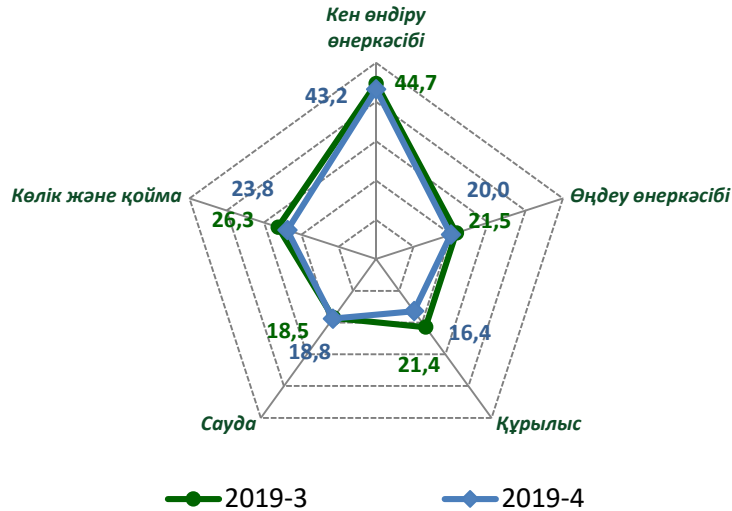
	Есептеу формуласы	Қысқаша сипаттама
АӨК (ағымдағы өтімділік коэффициенті)	Ағымдағы активтер/Қысқа мерзімді міндеттемелер	Компанияның ағымдағы міндеттемелерді (қысқа мерзімді) айналым активтері есебінен ғана өтеу қабілеттілігін сипаттайды. Көрсеткіш неғұрлым жоғары болса, кәсіпорынның төлем жасауға қабілеттілігі солғұрлым жақсы болады. Норматив 1,2-2.
КОП (жалпы төлем жасау қабілеттілік коэффициенті)	Активтер/Міндеттемелер	Кәсіпорынның барлық міндеттемесін (қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді) оның барлық активімен өтеу қабілеттілігін көрсетеді.
ААК (активтердің айналымдылық коэф-і)	ӨСТ/Активтер <i>ӨСТ – өнімді сатудан түскен түсім</i>	Активтерді пайдалану қарқындылығын (айналым жылдамдығын) көрсетеді. Кәсіпорынның іскерлік белсенділігінің көрсеткіштері ретінде пайдаланылады.
СР (сату рентабельділігі)	(ӨСТ-ӨӨҚ)/ӨСТ <i>ӨӨҚ – өнімнің өзіндік құны</i>	Ұйым түсімінің қандай бөлігі пайданы (салық салынғанға дейінгі) құрайтынын көрсететін ұйым қызметінің қаржылық нәтижелілігінің көрсеткіші
ӨҚК (өзін-өзі қаржыландыру деңгейі)	МК/(МК+Міндеттемелер) <i>МК – меншікті капитал</i>	Меншікті инвестициялық қаражаттың инвестициялауға қажетті жалпы қаражатқа қатынасы
ААҚУ (активтегі айналым қаражатының үлесі)	Қысқа мерзімді активтер/Активтер*100	Баланстың жалпы өтімділігін бағалауға мүмкіндік береді

*Орташа деңгейдің экстремалдық мәндердің әсеріне байланысты болуына қатысты медианалық мәндер келтірілген

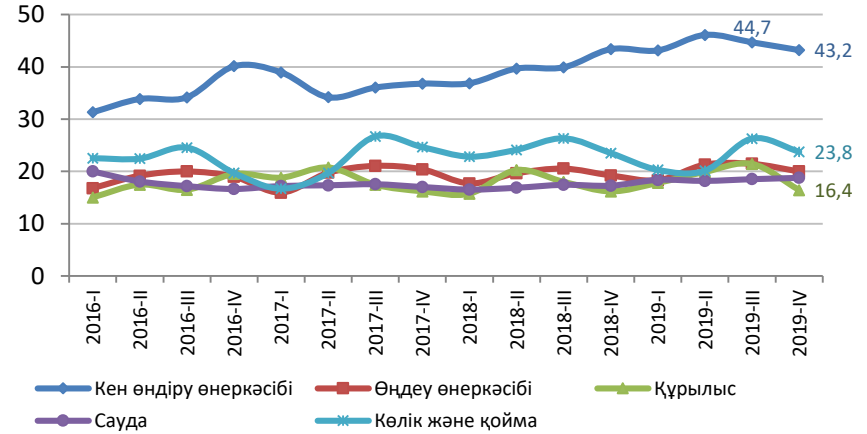
** Пайыздар, салықтар және амортизация төлемдері бойынша шығыстар шегерілгенге дейінгі сату рентабельділігі

Кәсіпорындар қызметінің нақты көрсеткіштерін бағалау: Кәсіпорындардың қаржылық көрсеткіштері

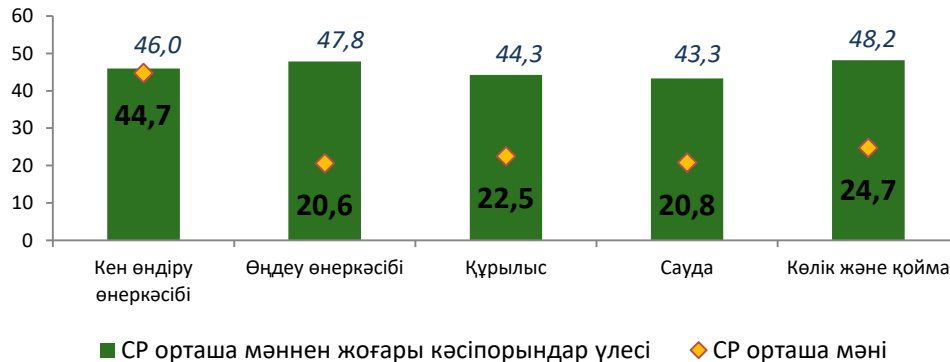
17-график. Сатудың орташа рентабельділігі *, %

18-график. Сату рентабельділігінің динамикасы*, %

19-график. Сату рентабельділігі орташа мәннен** жоғары кәсіпорындардың үлесі, %

2019 жылдың 4-тоқсанында орташа медианалық сату рентабельділігі (пайыздар, салықтар және амортизация төлемдері бойынша шығыстар шегерілгенге дейінгі) сауда саласынан басқа қарастырылып отырған салалардың бәрінде төмендеді. Көрсеткіш кен өндіру өнеркәсібі, құрылыс және көлік және қойма саласында айтарлықтай төмендеді.

Кәсіпорындардың деректері бойынша ең жоғары рентабельділік тау-кен өндіру өнеркәсібінде: орташа медианалық рентабельділік бұл салада 2019 жылғы 4-тоқсанда 43,2%-ды құрады, ал құрылыс саласында көрсеткіш айтарлықтай төмен болды (16,4%).

Құрылыс және сауда саласында сату рентабельділігі сала бойынша орташа арифметикалық мәннен жоғары кәсіпорындардың үлесі басқа салаларға қарағанда төменірек.

* Орташа деңгейдің экстремалдық мәндердің әсеріне байланысты болуына қатысты медианалық мәндер келтірілген

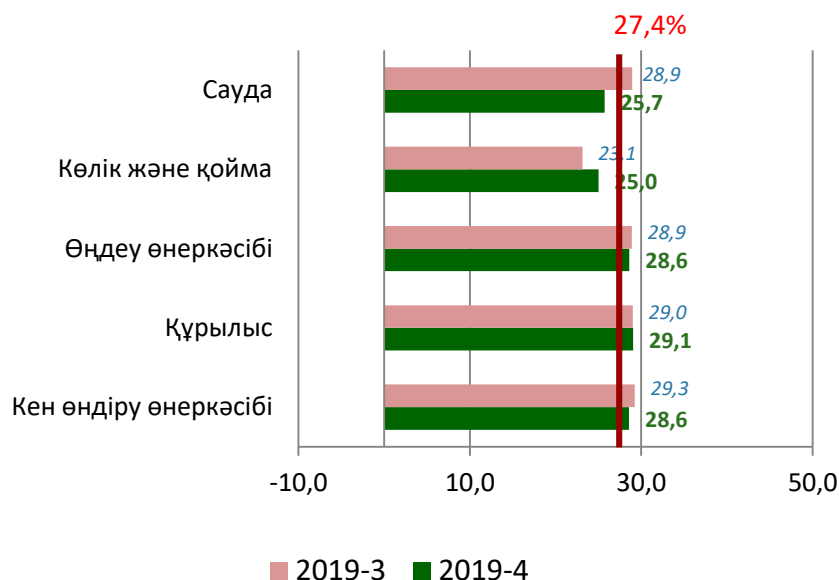
** Орташа арифметикалық мән

Кәсіпорындар қызметінің нақты көрсеткіштерін бағалау: Салалардағы борыштық ауыртпалық

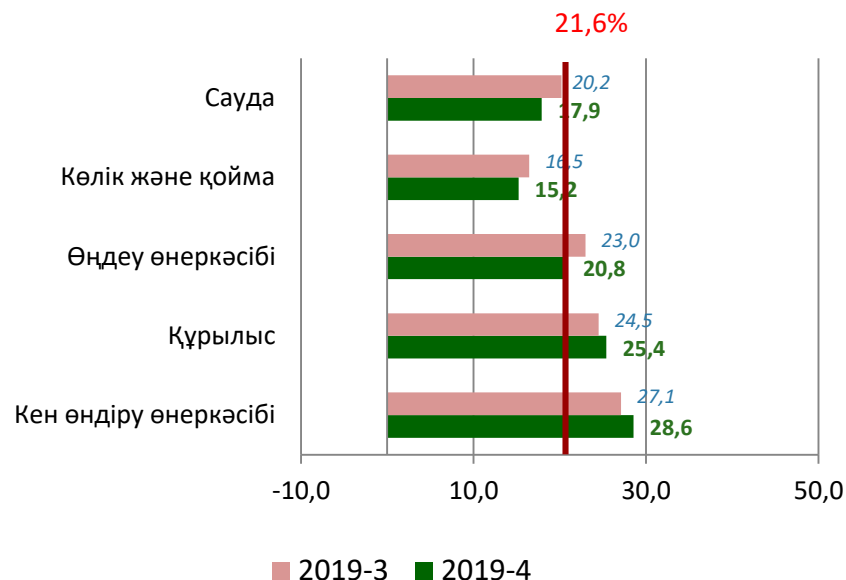
Банк секторынан тыс, яғни жеткізушілермен, мердігерлермен, тапсырыс берушілермен, сатып алушылармен және т.с. өзара есеп айырысуға байланысты мерзімі өткен берешекке қатысты ахуал сауда саласында жақсарды.

Экономика бойынша мерзімі өткен (90 күннен астам) **дебиторлық берешегі** бар кәсіпорындар үлесі 27,4%, ал мерзімі өткен **кредиторлық берешегі** бар кәсіпорындар үлесі 21,6%-ды құрады. Мерзімі өткен дебиторлық берешегі бар кәсіпорындардың ең көп үлесі құрылыс саласында (29,1%), ал ең аз үлесі - көлік және қойма саласында (25%). Мерзімі өткен кредиторлық берешегі бар кәсіпорындар үлесі тау-кен өндіру өнеркәсібінде басқа салаларға қарағанда жоғарырақ (28,6%). Мерзімі өткен дебиторлық берешегі бар кәсіпорындардың үлесі қарастырылып отырған салалардың бәрінде (тау-кен өнеркәсібінен басқа) мерзімі өткен кредиторлық берешегі бар кәсіпорындарға қарағанда жоғары.

20-график. Мерзімі өткен дебиторлық берешек (%)

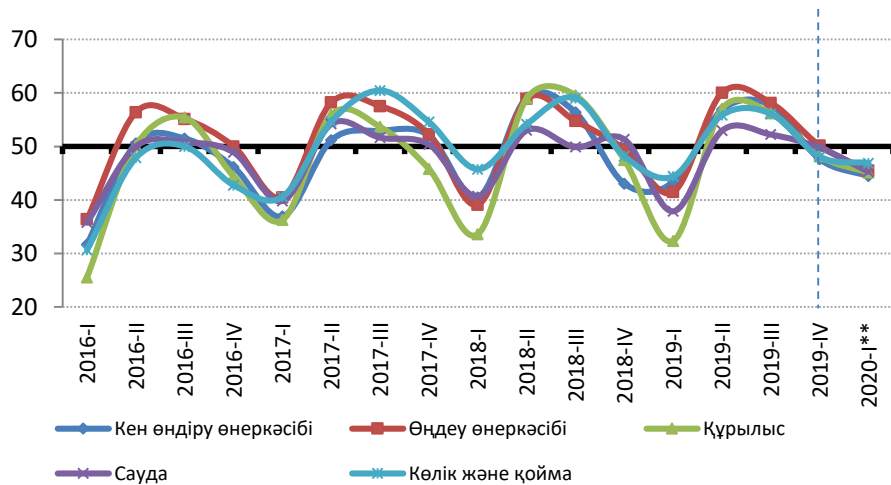

21-график. Мерзімі өткен кредиторлық берешек (%)

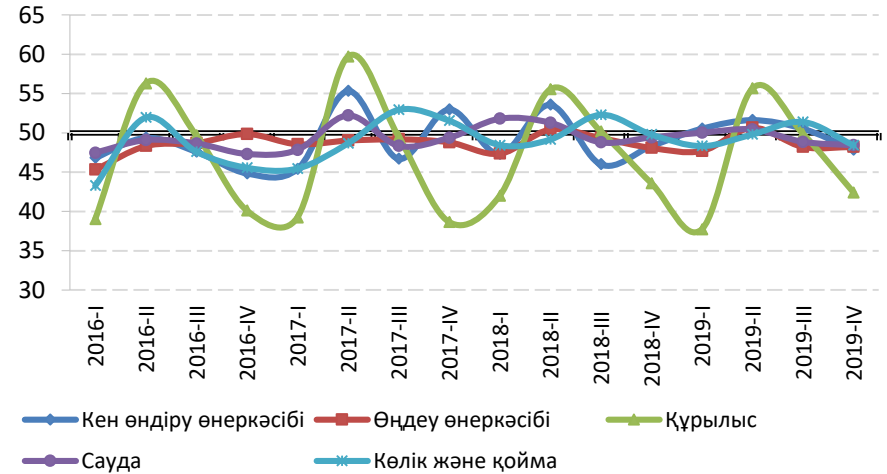

Кәсіпорындар қызметінің нақты көрсеткіштерін бағалау: Еңбекақы мен жұмыспен қамту

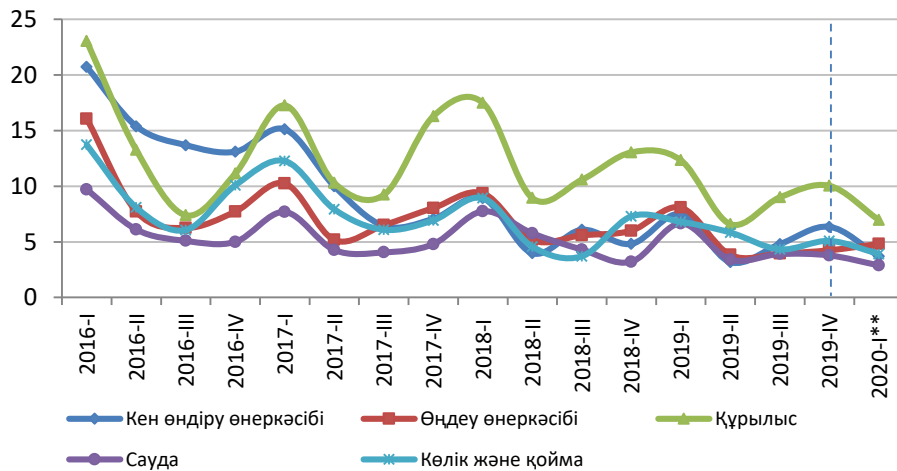
22-график. Өндіріс көлемінің өзгерісі, ДИ %

24-график. Жұмыспен қамту санының серпіні, ДИ *

23-график. Орташа жалақыны төмендеткен кәсіпорындардың үлесі, %

2019 жылдың 4-тоқсанында өндіріс көлемінің өсу қарқыны төмендеді. Оған қарамастан жалпы орташа жалақыны төмендеткен кәсіпорындардың үлесі төмендеді, бұл үрдіс өңдеу өнеркәсібінен басқа салалардың бәрінде орын алды. Орташа далақыны төмендеткен кәсіпорындар үлесі құрылыс саласында 5,6% болса, басқа салаларда 2,5-4,7% құрады.

Қызметкерлер саны қарастырылып отырған салалардың бәрінде азайды; Ең көп төмендеу құрылыс саласында орын алды. Құрылыс саласындағы қызметкерлер санының өзгерісі маусымдық факторға деген тәуелділікке байланысты болғаны анық.

2020 жылдың 1-тоқсанында кәсіпорындар өндіріс көлемінің төмендеуін күтуде.

* – ДИ, диффузиялық индекс, 50 деңгейінен қаншалықты жоғары (төмен) болса, көрсеткіштің оң (теріс) әсер етуі соншалықты, 50 деңгейі әсер етудің болмағанын білдіреді

- **Бәсекелестіктің ең жоғары дәрежесі** сауда саласында.
- Кәсіпорындардың көпшілігі инвестициялық белсенділікті шектейтін негізгі фактор ретінде **қаражаттың жетіспеушілігін** атайды.
- Айырбас бағамының өзгеріс динамикасы жалпф кәсіпорындардың шаруашылық қызметіне кері әсер етіп отыр. Алайда 2019 жылдың 4-тоқсанында теңгенің **АҚШ долларына** қатысты бағамының кері әсері кен өндіру өнеркәсібінен басқа салалардың бәрінде төмендеді, Теңге бағамының **ресей рубліне** қатысты өзгерісінің кері әсері барлық салаларда азайды. Бағам өзгерісінің әсерінің ең төмен кері ықпалы кен өндіру саласына тисе, ең көп кері ықпалы өңдеу өндірісі мен көлік және қоймалау салаларына тиді.
- 2019 жылдың 4-тоқсанында банктің **несиелеу шарттары** кен өндіру, өңдеу өнеркәсібі және көлік және қоймалау саласының кәсіпорындары үшін жақсарды. Ал құрылыс саласы мен сауда саласының кәсіпорындарының бағалауы бойынша шарттар нашарлады.
- **Өндірістік қуаттардың** ең жоғары **жүктемесі** тау-кен өндіру өнеркәсібінде.
- Тау-кен өндіру өнеркәсібінде **сату рентабельділігі** басқа салаларға қарағанда жоғары.
- Тау-кен өнеркәсібінен басқа қарастырылып отырған салалардың бәрінде мерзімі өткен **дебиторлық берешегі** бар кәсіпорындардың үлесі мерзімі өткен **кредиторлық берешегі** бар кәсіпорындарға қарағанда жоғары.
- 2020 жылдың 1-тоқсанында кен өндіру өнеркәсібінің кәсіпорныдарынан басқа салалардың кәсіпорындарының бәрі өз өнімдеріне деген сұраныстың жоғарылайтынына сенімді. Дайын өнімге бағаның өсу қарқынының жоғарылауы тау-кен өндіру өнеркәсібінде, құрылыс және сауда күтілуде. Көлік және қойма саласынан басқа кәсіпорындардың бәрі шикізат пен матриалдарға деген бағаның өсу қарқынының жоғарылауын күтуде.